

Lengselsmotivet i verdenslitteraturen

21-01-063

Det vi skal beskjeftige oss med i denne timen, er et kapittel av følelseslivets utvikling. Og jeg vil gjerne først få lov til å forklare emnet litt nærmere.

Vi kan vel lett bli enige om at dersom vi mennesker skal kunne forstå hverandre og leve og arbeide sammen, da må der være et visst felles åndelig grunnlag. Vi må godta og følge visse regler for tenking; en mann som nekter å gå med på at $2 \times 2 = 4$, vil det være håpløst å diskutere med. Og noe av det samme gjelder vel på følelseslivets område: hvis der finnes mennesker for hvem kjærlighet ikke er kjærlighet og hat ikke er hat, da kan vi neppe ha noe egentlig fellesskap med dem. Nå må vi vel kunne gå ut fra at menneskene overalt har og alltid har hatt et visst felles utstyr av følelser og forestillinger; det er vel noe slikt Åsen ville si da han skrev: «Mannen er då innantil den same» - dvs. mennesket har i sine grunntrekk alle steder og alle tider vært seg selv likt. Men følelser og forestillinger kan være slumrende, de trenger å vekkes, bringes til klar bevissthet, gi seg uttrykk i ord. Og det er en lang prosess. Det er et kapittel av denne prosessen vi skal tale om i dag. Jeg tror det her er noe å lære - vi kan lære å forstå dybden og verdsette rikdommen i den kultur vi tilhører.

Grunnmotiv i Norden

Det kan ikke være noen tvil om at den sinnstilstand, den livsfølelse som kalles **lengsel**, er et grunnmotiv i diktningen, og da i første rekke i lyrikken. La oss prøve om ikke den påstanden holder stikk når vi ser på lyrikken i Norden i det siste århundre. Hva er det dikterne lengter mot? Det er mangfoldige ulike objekter. Gaerborg taler i «Bondestudentar» om Bjørnsons «klassiske lengtingsvers» «Over de høje Fjelde» - og ordene er trefende: i dette diktet har Bjørnson gitt et fullkomment uttrykk for et ungt menneskes trang og higen ut over alle begrensninger. Ofte møter vi i lyrikken en romantisk dragning mot Østerland - tenk på folkevisen «Till Østerland ville jag fara» eller på Frødings «Jag ville jag vore i Indialand...». Jeg må nevne et dikt av Ingemann som vel i dag er nesten glemt enda det alle dager har stått i Seips visebok: diktet «Østerlide» - der det formelig glimter og funkler i praktfulle orientalskfjerne navn: Orienten, Paradiset, Himalaya: den riktige uttalen er visst Himalaya, men dikteren vil vel føre tanken hen på det himmelhøye - Himalaya, En dikter som Tegnér kan lengte tilbake til folkets ærerike fortid - «Den gamla tiden är mig kär»; men med ikke mindre glød kan en moderne revolusjonsdikter stunde mot et lykkeligere fremtidssamfunn - «et land, hvor Nr. 13 ikke er», som det heter hos Rudolf Nilsen.

Lengsel

Bjørnsons Arnljot lengter mot det store hav - «Havet stunder jeg mot, ja havet»; Jørgen Moe går i den store by og gripes av «en lengsel til Skov og til Fjeld»; karakteristisk for Bjørnson er at han lenges ned fra fjellet til de frodige «brede bygd». En lyriker som Vilhelm Krag lenges tilbake til en lykkelig barndom - «Jeg ønsker jeg var barn igjen og så min moder smile»; Lengsel av en annen art kan vi møte i religiøs lyrikk - «Mig hjertelig nu lenges efter en salig død». Og likesom mennesket kan lengte ut i den store, vide,

rike verden, så kan dets lengsel stå til hjemmet med fred og trygghet; denne tonen synes å være ganske særlig fremtredende i nynorsk lyrikk - «Heimatt til far, og heimatt til mor, og heimatt til ferdeland»; det best kjente og mest populære stykke poesi av denne art er vel utvilsomt Blix' Nordlands-sang «Å eg veit meg eit land...» Ja, dette får være nok av eksempler; Jeg tenker vi alle sammen kunne bidra til å forlenge denne listen over norske lengselsdikt.

Personlig erfaring

Den følelse vi her taler om, kan altså gå i mangfoldige retninger; den kan være preget av håp eller av savn, den kan ha lysere eller en mørkere fargetone. Men selve følelsen er vel dypest sett den samme - en bevissthet eller en drøm om noe utenfor oss selv som har en dragende makt over noe av det beste og edleste i oss. Må jeg få nevne en personlig erfaring som kanskje kan illustrere noe vesentlig her.

På min første utenlandsreise for mange år siden satt jeg en kveld på en kafé ovenfor Neapel og så den store damperen med lys og lanterner stevne til havs med kurs for Sicilia - og jeg tenkte: Der skulle du ha vært med! Der er Eventyret ombord! Men da jeg så den neste kvelden stod på dekket til dampbåten til Sicilia og så tilbake til lysrekkene over Neapel, da var min tanke presis den samme: Der inne - der oppe - der er det selve Livet som styrer orkesteret! Selvfølgelig ville det her være ganske misvisende å tale om to forskjellige følelser, en lengsel ut og en lengsel hjem; i begge tilfelle har vi å gjøre med et ungt menneskes almenne, ubestemte trang til noe fjernt, noe høyere og rikere... Eller tenk på Bjørnsons dikt om prinsessen som satt høyt i sitt jomfrubur. For henne var livet preget av en utilfredstillt, romantisk lengsel - og den ble like lite tilfredsstilt ved at gutten blåste på lur eller holdt opp med å blåse på lur. Den romantiske livsfølelsen gir forskjellige uttrykk; men stadig har vi å gjøre med

Av professor dr. philos Eiliv Skard

Rektor Fred Arne Ødegård på Jeløya folkehøgskole har formidlet tillatelse fra Eiliv Skards etterlatte til å trykke denne artikkelen i Kristen Folkehøgskole.

Vi takker for velviljen.

Red.

den samme higen ut over menneskelige begrensninger - som har sin rot i selve vår menneskelige eksistens, trangen til det fullkomne midt i en ufullkommen verden. La meg få tilføye: Jeg bruker stadig ordet **romantisk**, enda det neppe står i menneskemakt å gi en presis tolkning av ordets innhold. Det har et diffust innhold, men det gir rike assosiasjoner! Jeg tror han hadde rett, den litteraturhistoriker som sa: Romantikk er ett av de lykkelige ord ved hvis fødsel en stjerne har danset!

Så vil jeg forlate det psykologiske resonnement - og gå over til det litterære og historiske, hvor jeg føler meg mer hjemme.

Gresk diktning

En skulle tro at en følelse som den vi her taler om, og som vi kjemmer så godt både fra litteraturen og fra vår egen erfaring, skulle ha ytret seg til alle tider i menneskeslekten historie. Må den ikke f.eks. ha opptrått i det gamle Hellas, i grekernes klassiske litteratur? Det er jo umåtelig meget vi har fått fra Hellas, om dette vitner bl.a. mangfoldige av de viktigste ord som gjelder kunst og diktning - poesi, musikk, lyrikk... Ikke minst har grekerne grunnlagt lyrikken. Men har de også greidd å gi uttrykk for den livsfølelse som vi her taler om og som spiller en så stor rolle i moderne lyrikk?

Ved å se nærmere etter vil vi snart bli klar over at der er en dyp kløft mellom oss og de gamle grekerne - og det på mangfoldige felter.

Sokrates

La oss tenke oss at vi likefrem kunne eksaminere Sokrates litt! Sokrates har sagt mangt og meget som kan ha sin gyldighet i enda idag. Men der finnes også mange forestillinger og følelser som er grunnleggende for oss, men som var fremmede for Sokrates. La oss konfrontere Sokrates med noen karakteristiske setninger og slagord fra vår egen tid!

1) Bjørnson sa: «Fremad, fremad!

hver der fast på folket tror. De greske filosofer trodde ikke på folket - «Den store masse kan ikke filosofere», sa Platon.

2) Bjørnson sang om « en draging mot et alltid bedre » - han trodde på stadig fremskritt i historien. En slik utviklingsoptimisme, en slik fremskrittstro var fremmed for Sokrates og Platon.

3) Bjørnson sang om å «kjøre frem gjennom strålefyrd» - slik følte han det når han tenkte på hjem og hustru og barn. Sokrates' forhold til sine nærmeste var mildest talt kjølig - tenk på hans siste dag i fengslet: han tilbragte den i filosofisk samtale med sine venner. Da Zantippe kom og ville si farvel og stod i døren med de tre småguttene og begynte å gråte, hva sa da filosofen? «Følg henne hjem», sa han. Nei - strålefyrd var det ikke over hjemlivet hos Sokrates.

4) Og fremfor alt - og nå kommer vi til det som er vårt tema! Bjørnson ga uttrykk for en lengsel ut over de høye fjelle: «Ut vil jeg, ut». Den følelsen er fremmed for Sokrates - og det heter seg at han meget nødig forlot sin fødeby, men følelsen er også i det hele fremmed for den klassiske greker. Emil Smith sa en gang - og det er rett: Ingen greker har lengtet over de høye fjelde!

Dette trenger en nærmere forklaring. La meg gå ut fra noe meget enkelt. Grekerne kalte verden **kosmos**. Ordet kosmos betyr egentlig orden, et pyntet og prydet, velordnet hele (verbet **kosmein** betyr å pryde - sml. kosmetikk). **Verden er altså for grekeren et velordnet hele - men det vil si et begrenset hele.** Skal noe være velordnet, må det være avgrenset, oversiktlig. Grekeren likte ikke det som var uoversiktlig, ubegrenset, endeløst. Det henger sammen med en dyp **ordenssans** i selve folkekarakteren. Hoveddyden i gresk etikk er måtehold, selvtukt, balanse: den verste synd er det overmot som ikke kjenner sin begrensning. Det greske ordtalet «Kjenn deg selv» betyr egentlig dette: Kjenn din begrensning - hold måte! På alle felter møter vi dette livsidealet. Det hersker i arkitekturen - alt er behersket, avbalansert, disiplinert: vi møter det i gresk medisin: helse er for grekeren den rette blanding av motsetningene, det varme og det kalde, det tørre og det våte. Ingen overdrivelse! Vi ser det tydelig i idretten: her er ingen ensidighet, ingen spesialisering, ingen stjerndyrkelse, nei - harmonisk dyrking av **hele** mennesket! Det er noe dagklart, fornuftsmessig over den greske livsstil - somme har ment at det kan settes i forbindelse med natur og klima - de klare konturene og de klare, sollyse dagene - og det er mulig at her er en sammenheng.

Men en slik nøktern klarhet, en slik forkjærlighet for måtehold, en slik sans for begrensning - den gir ikke god grobunn for en romantisk lengselsinnstilling til livet. Grekeren trives i sin lille by, finner seg vel i sin begrensede verden. Han har ikke **Fernweh**, som tyskerne sier - lengselen mot det fjerne; grekeren i klassisk tid er naiv realist, som ynder å føle seg hjemme - blant de nære ting. Her vil sikkert noen komme med innvendinger.

ger. Var ikke grekerne et typisk reisefolk? Dro de ikke rundt og la kolonier omkring hele Middelhavet? Sikkert nok. Men der er i gresk diktning meget lite som tyder på at utferden hadde noe annet motiv enn det å komme bort fra de trange kår hjemme og slå seg frem under lettere forhold. Vi finner ikke synderlig romantikk over grekernes utferd. Da er det en annen innvending som veier tynge. Man kan peke på de homeriske diktene. Odysseus-kvadet forteller om en mann som for vide om - men som stadig lengtet hjem og som endelig nådde tilbake til sitt kjære Ithaka. Vel - grekerne, Odysseus og alle de andre, hadde naturligvis selvoppholdesedrift - når en er i livsfare på sjøen, lengter en etter å komme til lands. Det gjør Odysseus - men hans lengsel er - vi kunne kalle den - funksjonell, ikke metafysisk-romantisk. Odysseus lengtet etter et bestemt mål - og når det er nådd, da er «hans lengsel stillet». Noen almen romantisk lengselsinnstilling er det ikke her tale om. Og like ukjent er for grekerne mange av de andre former for lengsel. Moderne diktere har mangan gang forgylt «Barnelivets fagre Dage» (Grundtvig). Det har neppe noen gresk poet gjort: for de intellektualistisk innstilte grekere var barndommen en tid med negativt fortegn - ufullkommen, ufornuftig og derfor ufullkommen tilstand. Like lite har grekeren i klassisk tid følt noen lengsel etter en salig død - hans tro på det hinsidige var i det hele meget svak. Og som jeg før har antydnet, er det i det klassiske Hellas svært lite å finne av en romantisk-optimistisk fremskrittstro.

Grekerens glede ved de nære ting og deres mangel på romantisk utferdslengsel viser seg også i deres vitenskap. Hva er det som karakteriserer moderne forskning? Filosofen Karl Jaspers har sagt omtrent følgende: moderne vitenskap er preget at en grensesprengende sannhetsvilje, en ubegrenset trang til utvidelse, ekspansjon, til å vite mer, en kunne kanskje si: moderne vitenskap setter nesten enda mer pris på nye problemer enn på nye løsninger. Grekeren har grunnlagt hele rekken av våre vitenskaper, de begynte å stille problemer, og der er over deres første tilsprang en imponerende, morgenfrisk, ungdommelig dristighet. Men den blir også snart hemmet av visse typer tendenser i gresk vesen: Grekernes horisont er begrenset - grekerne elsker kosmos, hater og frykter kaos. Aristoteles er ofte blitt nevnt som forskeren med den umettelige realitetshunger, og sikkert er det at han samlet umåtelige mengder av stoff; men nesten enda viktigere for ham var det å få stoffet ordnet, registrert, systematisert. Og den tendensen blir sterkere og sterkere, og fører til slutt til stagnasjon.

Jeg må nevne et lærerikt eksempel fra litt senere tid. Noe etter Aristoteles gjorde grekeren Pytheas' reise opp i tåkeheimen langt i nord, han må ha vært i nærheten av Norge, på grensen av kosmos så å si, og han kom hjem og fortalte om det ytterste Thule. I dag ville en rekke stater ha utstyrt vitenskapelige ekspedisjoner for å utforske de nye landene. Ikke så med de lærde i Aleksandria! De var ikke interessert, de holdt ham for en skrønemaker, de ville ikke tro på ham - den mannen truet jo med å sprengte grensene for deres kosmos... Et drastisk eksempel på at selv den lærdeste forsker kan være bundet av sin tids fordommer.

Det vi hittil har sagt om grekernes livsinnstilling - om det nøkterne, fornuftsmessige, uromantiske - det er i hovedsak treffende. Men en må nok ta et par reservasjoner. Der finnes i gresk historie en mann som det nok kunne være fristende å kalle romantiker - Aleksander den store. Hva var det som drev denne unge heros, som hadde erobret halve verden før han ennå var tretti år gammel, og ønsket å erobre resten? Var det en hemningsløs maktlyst? skal vi regne med økonomiske motiver? eller var det en romantisk livsinnstilling som ligger bak hans trang til å nå Orienten, erobre India, se verdenshavet i Øst—Oseanet - nå dit hvor ingen greker hadde satt sin fot? Vi vet det ikke, vi vet at han stod ganske alene med sine drømmer - ingen greker, ikke hans soldater, ikke hans generaler hadde lyst til å følge ham til verdens ende! han var i alle fall en ensom svermer - en mann som ingen i samtiden forstod.

De greske mysterier

Men der er noe annet som vi må ta med som et vesentlig tillegg til hva vi hittil har nevnt. Den karakteristikk jeg har gitt av grekerne bygger på det vi kan lese ut at grekernes klassiske litteratur, og der hersker stort sett fornuften, måteholdets og begrensningens livsform. Men der fantes i Hellas strømninger under overflaten, underjordiske floder - en av de viktigste var den som utgikk fra de greske mysterier. Mysteriene var hemmelige sammenslutninger av religiøs art, de samlet mennesker som søkte trøst og håp i en verden som mange følte som både kald og hard og ond og mørk. Her møter vi en livsfølelse av ganske annet slag enn den vi f.eks. kjenner fra Homers helte-dikt.

lengsel3

Grunnfølelsen innen mysteriesamfunnene er kort sagt denne: vi mennesker er for å bruke Obstheders ord - kommet «på en feil klode» Vi er egentlig av himmelsk opprinnelse, vi er av guddomsætt, men ved et syndefall er vi styrtet ned i det lave, vi er blitt bundet til det materielle, og det materielle er kort og godt det onde. Vi lever i kroppens fengsel, og for den som lever i et **fengsel** er den naturlige livsinnstilling den som kan uttrykkes ved ordet **lengsel** - det er et tilfelle som ser ut som en tanke, at de to ordene i vårt språk rimer på hverandre: «Ser med lengsel/fra sitt fengsel» står det i en Brorson-salme - et dikt som i siste omgang er inspirert av tanker som går tilbake til gresk mystikk. Og hele denne forestillingsverden, om menneskets edle ætt og guddommelige opphav, om menneskets fall ned i materien og om dets mulighet for å stige opp igjen og forenes med sitt guddommelige

opphav - alle disse tankene blir tatt opp i Platons filosofi og knyttet sammen til hans idelære. Platonismen blir - som det er sagt - lengselsens filosofi. Mennesket har en gang i en lykkelig tilværelse - i en preeksistens - sett det fullkomne - og må derfor alle dager lenges tilbake til sitt rette hjem i ideens fullkomne verden.

Nyplatonismen

Disse tankene kom ikke for alvor til gjennombrudd med en gang, i Platons eget slektsledd. Men så kom deres tid. I full kraft bryter de frem i senantikken - i form av den filosofi som vi kaller **nyplatonismen**; den blir senantikken herskende livsfilosofi og livsfølelse. Senantikken, den tid da antikken gikk til grunde, var minst av alt en lykkelig periode i historien. Det gamle var i full oppløsning. Grekeren i klassisk tid hadde levet i den trygge ramme som ble dannet av stat og religion; byens murer og byens templer gav hele livet fasthet og trygghet og struktur. Nå var byen blitt betydningsløs, religionen uthulet av tvil; det kollektive mennesket hadde levd i, var gått i oppløsning. Senantikken mennesker i sine store byer hadde vel omtrent samme følelse som en rotløs moderne storbydikter en gang ga uttrykk for - «Jeg er en fremmed, og redd, i en verden som jeg ikke har vært med på å skape» - I a stranger and afraid, in a world I never made.

Men ut av dette vokser noe nytt, mennesket lærer noe nytt - det begynner å reflektere, se innover i seg selv, finne ord for personlige følelser og **lengsler** som man før i alle fall ikke hadde evnet å utrykke. Et eneste eksempel: Keiser Hadrian er blitt kalt den første romantiker i Rom; han var i alle fall et merkelig, ensomt, disharmonisk unntagelsesmenneske. Like før han døde, røbet han noe av sitt innerste i et merkelig dikt; han taler til sin sjel:

Du flagrende, fine lille sjel,
legemets gjest og felle!
Til hvilke steder går du nå hen -
hutrende, stiv og blek -
bort ifra spøk og lek?

Noen av dere husker kanskje et dikt av den danske lyriker Ludvig Holstein: «Far, hvor flyver svanene hen?» Slik spør den lille gutten - og til slutt kommer spørsmålet: «Far, hvor flyver så vi hen?» Faren er i samme stilling som keiser Hadrian, han kan ikke gi noe svar. Det er felles for den danske dikter og den romerske keiser at de vedstår seg sin tvil og sin fortvilelse. At en dikter ved år 1900 gjør det, er jo ikke noe merkelig - vår tid er vant med bekjennelser i poesi; slik var det ikke på Hadrians tid, Hadrian er et av de første antikke mennesker som på denne måten legger en fortvilet sjel åpen for sin leser. Det er noe nytt som forberedes, et nytt livsområde som innvinnes - vi kan vel tale om et nytt kapittel i følelseslivets utvikling.

Vi kan følge denne nye livsfølelse i litteraturen, vi møter den f.eks. i talene og brevene til en mann som er blitt berømt ved Ibsens «Keiser og Galilæer» - keiser

Julian, han er meget av en romantiker. Men ikke minst er det interessant å se at denne nye livsfølelse også preger den bildende kunst. Her har vår kunsthistoriker L'Orange kommet med en merkelig påvisning. Enten det gjelder et billedhuggerverk eller et maleri, er det jo viktig hva personen fester sitt blikk på. I mange tilfelle er saken grei nok: en gresk taler som Demosthenes - som vi har byster av - ser ut over sin tilhørerskare; en romersk feltherre som Cæsar lar sitt myndige blikk hvile på de soldater som han befaler over. Hva nå med personene på de senantikke billedverker - enten det nå gjelder en keiser eller en filosof? Jo - sier L'Orange: i senantikken ser personen **ut over** alle de nære, omgivende ting, han har det transcendente blikk, hinsidighetsblikket - han ser ut i det uendelige, mot evigheten, mot Gud. Dette blikk forteller om selve tidens nye livsfølelse, lengselen mot det evige.

Kristendom

Nå er det klart nok at det nye som kom i senantikken, først og fremst var **kristendommen**, den nye tro som skapte det store klimaskifte. Og her er det et spørsmål som naturlig melder seg: hva betyr kristendommen i **denne** sammenheng? Er den romantiske evighetslengsel genuint kristen? Vi skal ikke være altfor raske med å besvare dette spørsmålet! Vi skal være litt varsomme med å lese romantisk lengsel inn i Det nye testamente. Selvfølgelig var en mann som apostelen Paulus vel fortrolig med ønsket om å nå frem til den himmelske salighet. Men nyplatonsk verdensflukt var ikke hans livsinnstilling. Et sted i Filipper-brevet drøfter han likefrem om det ville være det rette for ham å leve - eller å dø; og han kommer til det resultat at skjønt det saktens alltid er det beste for et menneske å dø og «være med Kristus», som han sier, så er det for hans menigheter det beste at han er i live så han kan hjelpe dem - og dermed er saken avgjort. Et nøkternt resonnement som ikke levner stor plass for sentimentale følelser! Gud er jo i alle tilfelle nær, som han sier det et annet sted. Og - de greske filosofers uvilje mot legemet har jøden Paulus ikke.

Besjelsingsmotivet

Men - der er ett sted i det nye testamente som jeg må nevne - et ord som i sin tid skulle få uhyre meget å si for lengselsmotive utvikling; det er det merkelige avsnitt i kap.8 av Romerbrevet, hvor det heter: «All skapningen lengter og sukker og stunder...» (5:19): Ordene virker fremmede i landskapet, denne tanken er som en flyttsten fra fjerne land, en erratisk blokk - hvor er den kommet fra? Kirkefedrene, som fortolket Bibelen i bindsterke kommentarer, har ikke hatt synderlig å si om disse ordene, det må ha stått litt hjelpeløse overfor denne tankegangen, skulle vi tro. For det er klart: her foreligger en ekte **romantisk** naturbesjeling: hvis naturen kan lengte og sukke og stunde som vi, da må naturen være levende som vi, den må kunne le og gråte

som vi - vi kan finne oss selv igjen i naturen med hele vårt følelsesregister! Og her får vi gjøre hopp over mangfoldige århundrer - her står vi midt i 1800-tallets romantikk!

En lang rekke romantiske naturdikt - fra de store tyske diktere frem til vår egen Olav Aukrust - har tatt sitt utgangspunkt i nettopp disse bibelordene - «All verdi sukker og gret si kvide», heter det hos Aukrust. Her er vi på moderne grunn, her har vi en naturfølelse og en **naturbesjeling**, dypere og inderligere enn noen greker har evnet å uttrykke den.

Saken er: grekeren i den gamle «klassiske» tid, de hadde et **fortrolig** forhold til naturen, grekeren er en ekte «naturalist», han har tillit til naturen, gjør den faktisk til en moralsk rettesnor. Naturmystikk derimot kan vi neppe tale om, Sokrates syntes ikke han kunne lære noe av trærne på landet... Men for den moderne romantiske livsfølelse - også langt utenfor den egentlige romantikk - er selve naturen levende, beåndet - for romantikeren er naturen **slumrende** ånd. Tenk på Wergeldens lille eventyr om hvordan Ringerike ble til: «Der var en Tid, da Alt levde ... Hjærter brændte da i Afgrundene, Øine tindrede fra Stenene, Elvene vare som lunkne Blodaarer, Bakkerne bevægede sig som Muskler, og Høiderne reiste sig over Dalene af Forelskelse over deres Skønhed» Klarest møter vi denne naturmystikk hos Welhaven - la meg bare minne om diktet om «Tirilil Tove». Dette fjerne rop i skogen, som kaller vandreren stadig dypere inn i det hemmelighetsfulle - det lokker ham inn i noe som han aldri helt kan erobre og gripe og eie, denne lengsel kan ikke **stilles** i denne vår verden - «aldri kan din længsel stilles, den er evig som dit Savn», heter det hos Welhavens danske åndsfriende Johan Ludvig Heiberg. Theodor Caspari, selv dikter og naturelsker, sier helt riktig i sin bok om norsk naturfølelse at denne lengsel hos Welhaven er metafysisk, religiøs. Ludvig Holstein - som jeg nevnte - taler om at lengselen «kræver det eviges svar». Og Arne Garborg var fullt klar over at det som han dypest stundet mot,

det er ein huld, ein heilag heim
me ei kan nå.

At den romantiske naturlengsel etter sitt vesen er utilfredsstillende i denne verden, at den bare kan besvares av Gud selv - det var Welhaven i alle fall i sine siste dikt helt klar over. Og han ville nok uten tvil ha kunnet tilføye: Også den lengsel som retter seg mot et elsket **meneskelig** vesen - den følelse som han selv var dypt fortrolig med - har det samme evighetsperspektiv - fordi også den menneskelige personlighet har uendelige dybder.

Årsaker

Det er - og her nærmer vi oss slutten på det vi i dag skal tale om - det er ett spørsmål som det ligger nær å reise: er den livsfølelse som vi her har drøftet, like fremtredende i andre folks diktning? Betyr lengselsmotivet like meget i andre folks moderne poesi? Det er jeg ikke i

stand til å gi noe svar på. Men det kan nok være at vi her i vårt land har visse særegne forutsetninger. Noe av det første vi hører om menneskene her oppe i Norden, er det som den greske historiker Prokop forteller: Folkene oppe i nord har så lang en vinter. Men når det lir over nyttår, da drar de unge menn opp på fjellet, det høye fjell og venter der inntil de ser solen vise seg igjen; da hilser de solen og stiger så ned i dalen og forkynner med høye rop at det skal bli vår og sommer enda en gang. Det er klart at en slik lang vinter lærer mennesket noe - «Mennesket lengter seg gal», heter det hos Arnulf Øverland. Og det er visse samfunnsforhold i Norge som kan ha virket i samme retning. Jeg tenker på gjeterlivet her i vårt land. Enda først i dette århundre var det slik, mange steder i vårt land, at om våren ble barn i flokkevis fraktet opp fra lavlandet opp til fjellene der de i måneder skulle gå og gjete. «Eg gret meg i svevn kvar einaste kveld», heter det hos Garborg. Det er harde sosiologiske fakta som ligger til grunn for et dikt som «Veslemøy lengtar». Det kunne skrives interessante avhandlinger om gjeterlivets betydning for norsk litteratur.

Diktning

Og så til slutt et par almenne bemerkninger om diktning.

Der er visse forutsetninger som utgjør betingelsen for at der kan skapes høy poesi. Den store diktning forutsetter at der foreligger en klar og ubetinget forskjell på godt og vondt. Den store tragedie f.eks. er umulig uten den spenning som Wergeland en gang ga uttrykk for: Ha, hvor spender sig min Sjæl/ op til Himmel, ned til Hel! En slik spenning er forutsetning for en poesi som Davids salmer Goethes Faust, Ibsens Brand og Peer Gynt - eller Aukrusts Himmevarden. Det kan være fristende for oss alle å relativisere bort denne konflikt - og hvem av oss kan ikke falle for fristelsen? - i vårt tanke- og vår handling; men å godta relativiseringen vil bety døden for den store poesi; vi har nok av skremmende eksempler på hvor tom og flat litteraturen blir når denne motsetning er retusjert bort. En annen betingelse er følelsen av det uendelige, den grenseoverskridende tendens, evighetsperspektivet. Reportasje blir aldri poesi, psykologiske formler og psykoanalytiske oppskrifter er ikke nok til å skape stor diktning. Og enda ett moment. Så ofte er den store poesi skapt ut av sublimering - sublimering av ønsker og krav og lengsler som kunne ha søkt sin tilfredsstillelse på et lavere plan. Der ligger i tidens velferdstenkning en farlig tendens til å la alle behov få sitt naturlige og letteste fysiske forløp: målet er mettheten, **homøostasen**. Her har Karin Boye sagt noen ord som det kan være verdt å merke seg:

Den mätta dagen, den är aldrrig störst.

Den bästa dagen är en dag av törst.

Forts. side 18

KURS - referat

Fra den årlige

konferansen i Kungälv

Folkehøgskolen i -80-åra

Den årlege konferansen i Kungälv som samlar dei fremste tilitsmenn innan dei enkelte lands folkehøgskoleforeningar, Det nordiske folkehøgskolerådet og dei statlege tilsynsmennene for folkehøgskolen i kvart nordisk land hadde møtet sitt i Kungälv 28. - 30. mai. Frå NKF møtte Marton Leine og Arne Husan forutan Magnar Malme som medlem av Det nordiske folkehøgskolerådet. Temaet for konferansen var: **Folkehøgskolen i 80 åra.**

Tilsynsmennene var først ute for å svara på 3 konkrete spørsmål:

-Kva slags vilkår kan vi rekna å få?

-Kva slag utmaningar vil folkehøgskolen møte?

-Korleis kan skolen svare på desse utmaningane?

Tilsynsmann Jens Øen peika i sitt svar på at St.meld. og Stortingsdebatten legg premisser som byr gode vilkår i form av større lærarressurser, større fridom og betre økonomi. Dei tre nye stillingane representerer ca. kr. 200.000,- i gjennomsnitt auka tilskott for kvar skole. Fridomen vil ha visse formelle rammer. Folkehøgskolen skal gi almenndanning, ikkje yrkesutdanning men dep.tet vil ikkje bestemme kva almenndanning er. Oppgåvene for skolen må ligge i det medmenneskelege feltet, og i samarbeid med organisasjonane. Vilkåra krev stor ansvars-kjensle.

Utmaningane består i at skolen må sjølv finne sin plass og sine oppgåver ut frå sine tradisjonar og verdiar, og finne fram til eit meningsfullt forhold til det samfunn vi lever i.

Skolens svar må vere å gi eit tilbod i samsvar med tida sine behov og krav, prega av kvalitet. Vegen går gjennom pedagogisk utviklingsarbeid. I denne situasjonen blir informasjon svært viktig, og her står norsk folkehøgskole svært godt rusta.

På spørsmål om kvar skole vil få full fridom til å bestemme kva allmenndanning er, svara Øen at det vil bli formelle grenser mot yrkesutdanninga, men elles må den interne ped..debatten gi retning og innhald.

Den svenske folkehøgskoleinspektøren Bo Gøtberg sa at svensk folkehøgskole

har sine vilkår regulert av lov og reglement av 1977. Ingen forandringar. Det er nedgang av elever med arbeidsløysstøtte p.g.a. off. nedskjæringar.

Utmaningane ligg først og fremst i å halde oppe **den doble bodskapen**: både å vere allmenndannande og gi kompetanse. Det matbnyttige er viktig for eleven, men det blir gitt på skolens premisser. Det svenske samfunnet stiller store forventningar til folkehøgskolen. Dei lange kursa vil minke, bortsett frå dei som gir kompetanse t.d. fritidslederutdanning. Det står ein hard debatt om innhaldet i denne utdanninga. Og dei svenske folkehøgskolelærarane må jobbe hardt med å halde på den doble bodskapen. Svensk folkehøgskole har nyleg hatt besøk av ein japansk delegasjon som ville lære korleis Sverige bearbeider dei store livsspørsmåla. Da er det bekymringsfullt om det kanskje er slik at det er få folkehøgskolar som alvorleg går inn i desse spørsmåla. Visjonane må vere både lokale og globale. Dei må vere realiserbare og stille folk i ein valsituasjon!

Danmark stilte med sin dept.tilsett - Inga Roepstorff som gav nokre korte riss av dansk folkehøgskole i dag. 22% av siste årskull var kortkurselevar. 15% av årskullet ar arbeidslaus ungdom med dagpengar. Det er eit stort skifte av rektorar i dansk folkehøgskole. Gjennomsnittleg rektorstid er 5½ år.

Finsk folkehøgskoleinspektør er Ville Majormäki. Han peika på at finsk folkehøgskole har vore inne i ei svært positiv utvikling i 70-åra. Ingen skolar er nedlagte. 3 nye har kome til. I alt er det 90 skolar. Elevtallet har fordoblast i 70-åra. Det nordiske samarbeidet har betydd mykje for denne utviklinga. Den finske folkehøgskoleutgreinga vil vere ferdig om 2 år, men visse prinsipp er alt fastlagte: Skolen skal halde fram å vere ein internatskole med oppseding som hovudoppgåve. Skolane skal fortsatt ha rett til å definara seg sjølve. Det blir ingen off. studieplanar. Skolen vil halde fram å kunne gi både grunnskole- og gymnas-kompetanse. Det rår ingen spenning mellom den off. administrasjonen og folkehøgskolen.

Så kom turen til formennene i foreningane.

Forts. side 20

en utfordring for folkehøgskolen

1. -5. juni arrangerte Sagavoll folkehøgskole i samarbeid med Noregs Kristelige Folkehøgskolelag (NKF) og Kristelig Kringkastingslag (KKL) massemediakurs på Sagavoll. Sammen med lærere fra 8 av NKF's skoler deltok også et fåtall representanter fra kristne organisasjoner og deres presseorganer. I alt hadde kurset 20 deltakere, kanskje idealstørrelse på kurs av denne type.

Rektor **Marton Leine** var effektiv og god kursleder. **Arne Husan** fra Informasjonskontor for kristen folkehøgskole var implisert i opplegget og tok del i gjennomføringen.

Sogneprest **Erling Ruud** (tidligere leder, nå konsulent i KKL), åpnet mediakurset på Sagavoll med foredraget «Media- utfordringer og muligheter». Han betegnet selv sitt foredrag som prinsipielle betraktninger på massemedia ut fra et kristent (og den kristne folkehøgskolens) synspunkt. Ruud understreket det viktige i hvordan kristne i dette land ser og oppfatter massemedia, deres muligheter og fordeler, deres ulemper og begrensninger og hvordan de er holdningsdannende på godt og vondt.

— Brukt med sin hele og fulle anvendelsesmuligheter finnes det ikke noen/noe som kan konkurrere med de elektroniske media som middel til å kommunisere mennesker imellom. Det eneste unntak må i så fall være Den Hellige Ånd, men også han kan meddele seg via massemedia. Det er imidlertid mennesker som må legge en slik mulighet til rette. De troende står her med en vedvarende utfordring, sa Erling Ruud blant annet i sitt innledningsforedrag.

TV og video

Åge Nevland fra KKL fulgte opp media-problematikken og tok for seg TV og video. Særlig fokuserte han de store utfor-

dringene som video og videokassetten har ført med seg den siste tiden. Han mente det var viktig at de kristne tidligst mulig kom med og deltok i denne utviklingen:

— Video kan — i enda sterkere grad enn radio og TV — bli misbrukt og brukt til nedbrytende virksomhet. Det er lite smigrende å snakke om de «svarte kassetten», de importeres ofte ukontrollert og ulovlig. Som kristne bør vi ikke nyte disse, men vi har plikt til å vite at de eksisterer og at de er direkte farlige for våre barn og unge.

Åge Nevland mente det var på tide å rope et varsku mot mange av de videobutikkene som gror opp som paddehatter, særlig i byene. Med få unntak selger ikke disse byggende ting. Det gjorde også sterkt inntrykk på kursdeltakerne da Nevland kom med eksempler på såkalte softporno og krimkassetter.

Etter min mening var det særlig interessant å registrere Åge Nevlands kloke og saklige synspunkter som reaksjon på en lettkjøpt og forenklet argumentasjon for opphevelse av NRK-monopolet:

— Hva vil kristenfolket i så fall sette i stedet? Har vi klar en strategi ved en eventuell monopolslutt? Dette er den første forutsetning og en kolossal utfordring.

Film

Pastor **Dag Smemo**, leder for Kristen Filmtjeneste, hadde en hel dag til sitt medium. Han tok for seg hvordan filmen kan nyttes i forkynnelse, undervisning og pedagogisk kulturarbeid i det hele. Her var det både gode og nyttige kunnskaper å få.

Ikke minst nyttig fant deltakerne det å se film en hel ettermiddag med påfølgende drøftinger og vurderinger. Å oppleve film som medium sammen med andre som har de samme intensjoner for sin undervis-

ning og anvendelse av filmen, var noe kursdeltakerne satte pris på.

Ellers hadde Smemo et vell av tips, nyheter og filmopplegg å gi. I det hele ble vi nok en gang minnet om betydningen av den visuelle undervisning og påminnet om at den må bli sterkere tilgodesett i våre skoler.

Radio

Det er ikke til forkleinelse for de øvrige aktører når vi mener at programingeniør og programsekretær **Kjell Værvågens «Vi lager radioprogram»** ble kursets høydepunkt. Dyktige, inspirerende, tålmodig er stikkord som passer på NRK—medarbeideren fra Lillehammer. Honnør til kursledelsen som engasjerte nettopp Værvågen, det er nok noe i påstanden om at en ofte finner «pedagogene» utenfor pedagogenes rekke.

Vi laget radioprogram: Nyhetssending, magasin, musikkinnslag, alt etter oppskrift og timeopplegg fra lokalsendingene i Oppland. Her var det ikke snakk om spesifikk kristne radioprogram, men heller program som flest mulig lytter til. Jeg var imponert over det etiske mål Værvågen la på ethvert programinnslag. Mon tro om ikke vi som kristne er litt mye preget av sektortenkning og glemmer de store linjer her?

Ellers ga Kjell Værvågen en interessant innføring i temaet «Distriktsradio, lokalradio, organisasjonsradio. Her kom han også inn på kristenfolkets rolle/oppgave overfor NRK og om de muligheter som kan komme på tale ved en eventuell endring av den nåværende kringkastingsmodell.

Konklusjon:

Et godt massemediakurs på Sagavoll. Vi hørte uformelt snakk om «Påbyggingskurs». Gjerne det, men aller først flere grunnkurs for nye deltakere. Det trengs.

Torstein Wågsås

Konklusjon

Det er i grunnen **platonisme** vi har talt om her, nyplatonisme og romantikk. Det må så være når emnet er lengselsmotivet i diktningen.

Den strøm som brøt frem i det greske mysterier og som inspirerte alt som platonisme heter, den har bevirket den dype omlegning i følelseslivet som vi her har beskjeftiget oss med. Nå - den omlegning i vårt følelsesliv som kom ved utgangen av antikken, den henger også - og fremfor alt - sammen med en annen og langt sterkere og dypere revolusjon i **viljelivet** - jeg tenker på den nye varme, den utvidede horisont, det nye uendelighetsperspektiv som kom med **evangeliet**.

Stundom kan de gå sammen, strømmen fra Hellas og strømmen fra Palestina. Hele vår kulturutvikling beror på at de to møttes. En lang rekke av våre store diktere i det siste århundre kan kalles kristne platonikere. Dere husker Bjørnsons dikt «Tonen» - diktet om småguttens som hadde «hørt slik en underlig sang» en tone som han lette etter hele livet igjennom; den religiøse klang i diktet er ikke til å ta feil av, men nesten enda mer merkbar er den platoniske: den gutten er en ekte platoniker, han minnes ideenes fullkomne verden og leter stadig etter veien til «min ungdoms lyse slott». Og la meg nevne et annet, kanskje enda mer treffende eksempel - et lite, forøvrig utrykt, dikt av en nynorsk samledikter. Innholdet er enkelt: hver gang en skyld-

betyngt menneskesjel må forlaste paradiset, hvisker en engel til ham en hilsen - i form av **en tone**, en tone som mennesket aldri kan glemme, den følger mennesket hvor det står og går i verden:

Han kan nok flakke vidt og fara villt, men aldri, aldri vert hans heimlengt stilt

før han hev atter paradiset funne.

Et kristent motiv spilt på et platonisk instrument! I slike strofer er Platons ideale streben etter ideens verden forbundet med den genuint kristne evighetslengsel og fullkommenhetstrang - slik at de møtes og forenes og forsones, de to strømmene, de to grunnelementene i Vesterlandenes kultur.